

Klemen Senica

Veliki japonski imperij v popotniških zapisih Alme Karlin

»/.../ 'proč od tod', to je moj cilj.«

(Franz Kafka: Odhod)

Senica Klemen, diplomirani japonolog in sociolog
kulture, Gosarjeva 9, SI-1000 Ljubljana

910.4(520):929Karlin A.

VELIKI JAPONSKI IMPERIJ V POPOTNIŠKIH
ZAPISIH ALME KARLIN

Literarna in druge zapuščine celjske intelektualke in popotnice Alme M. Karlin je v zadnjih dveh desetletjih pritegnila zanimanje mnogih. Slavi se njeno upiranje kampanilizmu in trmoglava prizadevnost v uresničitvi cilja, ki bi ga še v dandanašnji dobi vseh mogočih tablic zagotovo zmogli le redki med nami. Pri tem se pogosto poudarja njena fascinacija nad Japonsko, ki je Karlinovi dejansko predstavljala njen *locus amoenus*. V članku bomo poskušali njene potopisne zapise o tej deželi, ki je bila v času njenega obiska pravzaprav imperij, postaviti v takratni zgodovinski kontekst. Ker se Karlinovi poredko, a vendarle pripisuje negativen odnos do staroselcev »oddaljenih morij«, nas bo hkrati zanimalo, kje in kako si je ustvarila podobo o koloniziranih drugih v Velikem japonskem imperiju.

Ključne besede: Alma Karlin, japonski imperij, staroselci.

Senica Klemen, BA Japanese Studies and Sociology of
Culture, Gosarjeva 9, SI-1000 Ljubljana

910.4(520):929Karlin A.

THE GREAT JAPANESE EMPIRE IN ALMA
KARLIN'S TRAVEL DIARIES

The literary and other heritage of the Celje intellectual and traveler Alma M. Karlin has attracted considerable attention over the last two decades. Researchers praise the anti-parochialism and determination that she exercised in pursuit of her goals, qualities that few of us possess today, despite all our technical aids. Often emphasized is her fascination with Japan, which to her indeed represented her *locus amoenus*. The article tries to put into context her travel diaries about this country, which in her time still qualified as an empire. Since Karlin is sometimes, though not frequently, reproached with a negative attitude towards the indigenous people "living beyond the Seven Seas", the main aim will be to find out where and how her image of the colonized Other in the Great Japanese Empire originated.

Key words: Alma Karlin, Japanese Empire, indigenous people.

V zadnjih dveh desetletjih smo v Sloveniji, na Celjskem pa še posebej, priča ponovnemu odkrivanju literarne zapuščine pisateljice Alme M. Karlin (1889–1950). Hvalevredno, prevodi njenih del, monografije ter članki o njeni življenjski poti so preplavile knjižni trg in časopise, poznavalci njene literarne zapuščine pa tej »državljanke sveta« pišejo hvalnice. Pri tem žal njene potopise vse prepogosto merimo z današnjimi vatli, ko na primer Karlinovi lepimo oznake »rasistka« in »evrocentristka«.¹ Pozabljam, da je etnocentrično videnje sveta, ki je poudarjalo večvrednost »kavkazijske rase« in zahodnjaških evropskih kultur v začetku 20. stoletja prevladovalo v Evropi tako med laiki kot antropologi,² čeprav se je sam termin razisem v javnem diskurzu prvič pojavil šele leta 1940.³ V izogib prehitrim sodbam Baskar opozarja, da »socialnoantropološka analiza potovalnih praks zahteva ne le kulturne, temveč tudi sociološko kontekstualizacijo popotnika«, kar pomeni, da ga moramo »obravnavati tudi v perspektivi družbenega razreda, ki mu je pripadal« in »regionalne delitve dela, v katero je bil umeščen«.⁴ Karlinova seveda ni bila edina, ki je razvila ambivalenten odnos do posameznikov, ljudstev na svojih potovanjih, saj se po mnenju Eriksena pri mnogih etnografih – in ne samo njih – »verjetno razvije globoko protisloven, včasih celo sovražen odnos do ljudi, ki jih preučujejo«.⁵

Karlinovi v zagovor je potrebno dodati, da tudi nedavna proučevanja podob Zahoda pri Nezhodnjakih dokazujejo podobne stereotipne in poenostavljene načine reprezentiranja Evropejcev.⁶ Slednje nam predstavi pričujoči zapis: »Po njihovem mnenju imamo opičje oči (tako okrogle in svetle) in smo nasploh zelo zabavni (glede na to, da smo divjaki)«.⁷ Poleg tega je potovala in ustvarjala v času, ko se je zdel konec kolonialnih imperijev domala neverjeten. Še več, nekateri, kot na primer italijanski v Evropi ali japonski v Aziji, so bili šele v fazi nastajanja, medtem ko se tretji rajh ni še niti pojavil. Zatorej jo je skrajno neprimerno označevati z netolerantno svetovljanko, na kar nas opozarja Bordijevo razmišljanje: »Tisti, ki se dandanes radi postavljajo za sodnike in se razveseljujejo s tem, da hvalijo in grajajo sociologe in etnologe kolonialne preteklosti, bi storili bolje, če bi poskusili razumeti, kaj je bilo tisto, kar je pripravilo najlucidnejše in najbolj dobronamerne (katere sicer obsojajo), da niso doumeli nekaterih stvari,

ki so danes samoumevne tudi najmanj razgledanim in najmanj dobronamernim opazovalcem.«⁸ Ideja o splošnih človekovih pravicah se je oblikovala šele po koncu zadnje svetovne morije. Torej po tem, ko zavoljo bleščeče zmage leta 1945 politične elite proslulih evropskih kolonialnih imperijev niso več mogle zagovarjati svoje neegalitarne politike do koloniziranih, če so se pa tako srčno borile proti Reichu, ki si je za cilj postavil rešiti problem judovskega vprašanja za vekomaj.⁹

Triumf nacionalnih držav je bil torej še daleč, ko je Karlinova potovala po Daljnem vzhodu. V nadaljevanju nas bo zanimalo, kakšen je bil Veliki japonski imperij (Dai nippon teikoku), ko ga je obiskala »Kolumbova hči«.¹⁰ V analizi odnosa Alme Karlin do njenega *locus amoenus*¹¹ se bomo torej posvetili samo tistim delom Popotnih skic¹² in Samotnega potovanja,¹³ ki se nanašajo na japonski imperij, in jih poskušali razumeti v takratnem zgodovinskem kontekstu. S tem retrospektivnim pogledom, tako Šmitek, »ko poskušamo podatkovno bazo 'dekodirati', pa hkrati spet urejamo nove pomen-ske kombinacije. Pogled iz sedanjosti seveda preteklost spreminja, pri čemer se pretekli dogodki povezujejo tako, da osmišljajo sedanjost.«¹⁴

Med oboževalci Alme Karlin se je precej ukoreninila ideja, da je med svojim popotovanjem okoli sveta orala evropsko ledino pri odkrivanju daljnih krajev, tam ži-večih domorodcev in njih krutih običajev. Karlinova naj bi tako potovala po pacifiških otokih, »ko je bela noga še poredko stopala po tistem neznanem svetu, noga bele raziskovalke še toliko manj«.¹⁵ Omenjeno prepričanje je zmotno, saj so intenzivna evropska srečevanja z »eksotičnimi drugimi« potekala že vse od konca 15. stoletja dalje.¹⁶ Za glorificiranje Tahitija širom Evrope je bil najbolj zaslužen francoski matematik in raziskovalec Louis-Antoine Bougainville (1729–1811) in v letih, ki so sledila njegovemu potovanju, »so britanske in francoske ladje obplule Tihi ocean po dolgem in počez, dokler niso bili kartrirani praktično vsi otoki, večine pa se je

¹ Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 49.

² Goodenough, *Anthropology in the 20th Century and Beyond*, str. 423.

³ Monaghan in Just, *Socialna in kulturna antropologija*, str. 111.

⁴ Baskar, *Načini potovanja in orientalistično potopisje v avstro-ogrski provinci*, str. 27.

⁵ Eriksen, *Majhni kraji, velike teme*, str. 41.

⁶ Prav tam, str. 306.

⁷ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 256, glej tudi str. 260.

⁸ Bourdieu, *Praktični čut*, str. 12.

⁹ Cooper, *Colonialism in Question*, str. 202.

¹⁰ V humanistiki in družboslovju je vse neke do devetdesetih letih preteklega stoletja prevladovala izrazito negativna reprezentacija imperijev, pogosto poimenovanih kar »ječe narodov«. Nam so bližje sodobne definicije Jane Burbank, Fredericka Cooperja, Dominica Lievena in drugih, ki imperijev ne dojemajo kot a priori negativnih političnih entitet.

¹¹ Primerjaj Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 34.

¹² Karlin, *Popotne skice*.

¹³ Karlin, *Samotno potovanje*.

¹⁴ Šmitek, *Srečevanja z drugačnostjo*, str. 10.

¹⁵ Pušavec, *Ne preveč posrečena izdaja*, str. 15.

¹⁶ Šmitek, *Srečevanja z drugačnostjo*, str. 7.

formalno, četudi le za kratek čas, 'polastila' tudi ta ali ona evropska sila.¹⁷

Med Evropejcem nepoznane kraje, ki jih je na svojem popotovanju obiskala Karlinova, ne moremo uvrstiti niti Japonske.¹⁸ Na začetku 20. stoletja je bila v Evropi že dobro poznana – čeprav nekateri povzdigujejo recentno obdobje na piedestal¹⁹ – ali kot je zapisala Karlinova, »vsak evropski otrok že čebļa o gejšah, kimonih, japonskih svetilkah, zvončkih za srečo.«²⁰ Res je šogunat na začetku 17. stoletja uradno prepovedal stike s tujci za dolgih 250 let, vendar so »Japonci« interakcijo z zunanjim svetom ohranjali tudi mimo uradnega *outleta*, ki ga je predstavljal umetni otok Dejima v neposredni bližina Nagasakija. Če so namreč *hani* bližje Edu (današnjem Tokiu) še sledili zahtevam *bakufu*, so se oddaljeni politiki samoizolacije sčasoma vedno bolj zoperstavljali. Skrivoma so kopirali evropske tehnologije, vedoželjno srkali zahodnjaško znanje in se navduševali nad tujimi ideologijami, kar jim je na koncu pripomoglo k zmagi v odločilni, tudi krvavi, bitki za restavracijo cesarstva.²¹ Odločilen impetus za spremembo političnega sistema je predstavljal prihod »črnih ladij« leta 1853. Od notranjih družbenih in ekonomskih pritiskov razrahljani *bakufu* nepričakovane zunanje distrakcije niti ni znal in zmogel razrešiti sebi v prid. Leta 1868 se je torej za Japonsko začelo novo obdobje, ki je korenito spremenilo potek azijske in svetovne zgodovine.

Po kolonijah Velikega japonskega imperija

Že takoj po vrnitvi politične avtoritete cesarju se je začela Japonska ozemeljsko širiti, ko je oblast v Tokiu leta 1869 najprej kolonizirala Hokaido.²² Slednjega

je med svojim bivanjem na Japonskem obiskala tudi Karlinova. V njeni zapuščini najdemo razglednice s podobami Ainujev,²³ nomadskih staroselcev omenjenega otoka.²⁴ Kolonialni upravitelji so Ainuje že kmalu po aneksiji otoka prisilili v sedentarni način bivanja. Nevarni takšnega načina življenja, saj so se pred prihodom »tujih vsiljivcev« z juga, ki »jih vse bolj izrinjajo«, ²⁵ preživljali kot lovci in nabiralci, so bili nevešči in verjetno hkrati nezainteresirani delavci, zato jih je Karlinova neupravičeno označila za nedelavne – edino veselje jim je seveda predstavljal lov.²⁶ Da bi bila *mission civilisatrice* japonskega imperija uresničena v popolnosti, so bili Ainuji prisiljeni v učenje japonskega jezika, njihov materni jezik pa je bil prepovedan. Slednje je zabeležila tudi Karlinova: »Japonci jih vse bolj izrinjajo in jim prepovedujejo uporabljati njihovo govorico.«²⁷ Vendar se niso omejili le na prepoved uporabe jezika, staroselcem so zapovedali celo striženje las, na katere »so zelo ponosni.«²⁸ Podvrženi nasilni asimilaciji so bili Ainuji v času njenega obiska pred izumrtjem, kar je lucidno ugotovila že sama Karlinova.²⁹

Kaj hitro po ponovni vzpostavitvi uradnih stikov z zunanjim svetom so politične, vojaške in ekonomske elite novonastajajočega imperija spoznale, da sama kolonizacija »*terra nullius*« ne bo dovolj za njegov enakopraven status v mednarodni skupnosti. Tuji vojaški, ekonomski, politični in drugi svetovalci so preplavili ministrstva, urade, vojašnice, tovarne in šole, da bi pripevali svoj delež znanja k napredku, blaginji Japonk ter Japoncev. Ko se je tako Karlinova junija 1922 izkrcala v Yokohami³⁰ – že takrat podobno kot danes središču kitajske manjšine na Japonskem –, je Japonce že minilo prvotno slepo navdušenje nad vsem in vsakomur z Zahoda.³¹ Kljub vsemu se je Karlinovi zdelo, da se običajen Japonec v dvajsetih letih minulega stoletja še ni navadil na prisotnost Evropejcev v svojem miljeju.

¹⁷ Pagden, *Peoples and Empires*, str. 118.

¹⁸ Marsikomu mogoče presenetljivo, a Karlinova sploh ni bila prva popotnica oziroma popotnik s prostora današnje Slovenije, ki je obiskala Japonsko. Tam je dva meseca in pol leta 1901, in sicer v Kobeju, preživel že Ivan Jager (1871–1959) (Šmitek, *Srečevanja z drugačnostjo*, str. 185). V Ljubljani je od leta 1920 in vse do svoje smrti živel Japonka Kondo-Kawase Tsuneko (1893–1963), s slovenskim imenom Marija Skušek.

¹⁹ Luka Culiberg je tako v nekem intervjuju za nacionalni radio analiziral novele Alme Karlin o Japonski takole: »Namreč pač zavediti se moramo situacije, v kateri se je Alma Karlin tudi znašla kot evropska popotnica v času ko Japonska res še ni bila prisotna v zavesti evropskega človeka, tako na tak način, in se zato seveda ujame v veliko, mogoče tistih stereotipov, ki se še danes ohranjajo pri ljudeh, ki o Japonski pravzaprav vedo res samo posredno in zelo od daleč.« <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/aktualno/kronika/kliping/sep%202007/3097139.pdf> (8. 9. 2011).

²⁰ Karlin, *Popotne skice*, str. 103.

²¹ Pred letom 1868 je imela japonska cesarska družina minoren pomen za ljudske množice, mnogi niti niso vedeli, kdo je cesar (Befu, *Hegemony and Homogeneity*, str. 88).

²² Veliki japonski imperij se je kasneje raztezal še severneje, saj so bili pod njegovo jurisdikcijo od leta 1875 Kurilski otoki in od 1905 še južni del Sahalina (Watt, *When Empire Comes Home*, str. 36.)

²³ Glej Jezernik, Alma M. Karlin, državljanka sveta, str. 74; Trnovec, Kolumbova hči, str. 33.

²⁴ Ainuji некоč niso živeli le na Hokaidu, poseljevali so tudi južni Sahalin, Kurilske otoke in dele polotoka Kamčatka (Clarke, *Language*, str. 71).

²⁵ Karlin, *Popotne skice*, str. 85, 86.

²⁶ Prav tam, str. 85, 88.

²⁷ Prav tam, str. 86.

²⁸ Prav tam, str. 89.

²⁹ Prav tam, str. 86.

³⁰ V Honoluluju se je vkrcala na japonsko ladjo s pomenljivim imenom *Siberia* (Jezernik, Alma M. Karlin, državljanka sveta, str. 59), katere poimenovanje nakazuje aspiracije Velikega japonskega imperija; na Havaje pa je prispela z ladjo *Empire State*. Koncem 19. stoletja je imperializem na Japonskem postal družbena norma, odkrito so mu nasprotovali le posamezniki z roba takratne družbe, predvsem socialisti in romantični idealisti (Beasley, *Japanese Imperialism 1894–1945*, str. 9–10).

³¹ Befu, *Hegemony of Homogeneity*, str. 132; Cwiartka, *Modern Japanese*, str. 144.

Takole namreč opiše svoje videnje japonskega pogleda nase: »Belo žensko sicer opazujejo z velikim zanimanjem, vendar tako, kakor mi gledamo ujeto opico, slona v živalskem vrtu ali kakšno redko živo bitje – kot nekaj nenavadnega, grdega in zabavnega.«³² Mogoče so nekateri Japonci v dvajsetih letih 20. stoletja še vedno zadržano sprejemali tujce v svojem mestu, vasi, vendar so že zdavnaj izgubili inferiorni kompleks v primerjavi z Zahodom. Vladajočim imperialnim elitam in prebivalcem nasploh sta namreč zmagi v vojnah z dinastijo Qing (1894–1895) in ruskim rivalom (1904–1905) močno okrepili pošteno načeto samozavest – posledica dejstva, da je bila Japonska prisiljena v podpis precej krivičnih sporazumov z zahodnimi imperiji po ponovnem odprtju svojih meja. Temu navzlic je iz zapisa Alme Karlin razvidno, da zanjo Japonci še vedno niso sodili med »civilizirana ljudstva«.³³ Omenjeno je bilo v duhu tistega časa, saj je hotela japonska delegacija v preambulo Društva narodov vključiti člen o enakopravnosti vseh narodov, a so temu močno nasprotovali za svoj imperij se boječi Britanci.³⁴

Zmaga v vojni s Kitajsko pa ni zadovoljila apetitov vojaških jastrebov v Tokiu, ampak je v kolonialni metropoli le še dodatno prilila olje na ogenj razpravam o tem, zakaj ima Japonska pravico do lastnega imperija.³⁵ Ljudskim množicam je bilo očitno malo mar, da sta triumfa sicer okrepila ugled Japonske v očeh mednarodne javnosti, a hkrati precej prizadela domačo ekonomijo.³⁶ Vojaški uspehi niso zgolj pozitivno vplivali na samopodobo Japoncev, ampak so Velikemu japonskemu imperiju omogočili kolonizirati Formozo (Tajvan), ki jo mnogi zgodovinarji (npr. Beasley)³⁷ napačno pojmujejo kot prvo japonsko kolonijo. Naglo se je začela modernizacija otoka, četudi so se leta 1898 pojavile celo ideje o njegovi prodaji.

Razvoju prometne infrastrukture, šolskega sistema, kmetijstva in gospodarstva navkljub staroselci in tam živeči Kitajci japonskih kolonialnih upraviteljev niso

Staroselci iz regije Alishan, Tajvan (He po Kleeman, *Under an Imperial Sun*, str. 115)

sprejeli odprtih rok. Na Tajvanu je Karlinova na lastno željo obiskala pleme Tayalov, ki jih je opisala kot najbolj divje staroselce na otoku.³⁸ Na tem mestu verjetno ne bo odveč opozorilo, ki preučevalcem Alme Karlin največkrat uide. Ko Karlinova piše o »divjakih« na Tajvanu, a verjetno tudi drugje, in opisuje njihove krute »navade in običaje«, moramo imeti v mislih dejstvo, da si je podobne o »neciviliziranih drugih« ustvarjala pretežno na podlagi pripovedovanja svojih po izobrazbi približno enakovrednih sogovornikov³⁹ – v primeru Tajvana torej Japoncev – in predhodnega branja literature. Tudi v primeru neposrednega stika s staroselci se je morala opirati na prevajanje kolonialnih uradnikov, katerih pomoč je hvaležno sprejela.⁴⁰ Ob tem se zastavlja vprašanje, kakšno je bilo dejansko njihovo znanje jezikov ljudi, ki so jim vladali, oziroma kako so kolonizirani obvladali japonščino. Zatorej niti ni presenetljivo, da je o staroselcih na Tajvanu pisala kot o »lovcih na človeške glave«. Japonski imperialni imaginarij si je namreč popačeno podobo o njih ustvaril že leta 1871. Takrat so štiri japonske ribiške ladje z Okinave zaradi tajfuna nasedle na tajvanskih obalah in člani plemena Paiwan so ubili 54 od skupno 66 članov posadke.⁴¹

³² Karlin, *Popotne skice*, str. 76.

³³ Prav tam, str. 86.

³⁴ Goto-Jones, *Modern Japan*, str. 74–75.

³⁵ Prav tam, str. 66.

³⁶ Befu, *Hegemony of Homogeneity*, str. 130.

³⁷ Beasley, *Japanese Imperialism 1894–1945*, str. 143.

³⁸ Karlin, *Popotne skice*, str. 121–2, 118; n. d., 2006, str. 328–331.

³⁹ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 323, 335.

⁴⁰ Karlin, *Popotne skice*, str. 122, 112.

⁴¹ Kleeman, *Under an Imperial Sun*, str. 19.

Člani istega plemena Tayalov so potem oktobra leta 1930 najprej napadli osnovno šolo blizu vasi Puli, nato še policijsko postajo in nekatere druge ustanove ter pri tem ubili 136 ljudi, od katerih le dva nista bila Japonca.⁴² Vlado v Tokiu je najbolj presenetilo dejstvo, da so se proti kolonialni nadoblasti zarotili posamezniki, ki so bili poprej njeni privrženci, samo pleme pa je veljalo za zgled kolonialne asimilacije – torej le niso bili tako »divji«, kot jih je opisovala »naša someščanka«.

Na Tajvanu je živela pri gospodu L., političnemu oporečniku, ki se je boril za pravice koloniziranih in agitiral proti japonskemu imperiju.⁴³ Tako nam Karlinova nehoti odkriva, kako poenostavljeno je današnje prepričanje mnogih, predvsem privržencev pokolonialnih študij, da so bili imperiji vsemogočne, koherentne, monolitne politične tvorbe. Niso jih kritizirali zgolj domačini v kolonijah, torej kolonizirani oziroma tisti, ki niso ustrezali konceptu kolonizatorja, imperialne politike so grajali tudi intelektualci v kolonialnih metropolah.⁴⁴

Leta 1910 je Veliki japonski imperij pridobil še eno kolonijo, in sicer Korejo – Japonci so jo imenovali Chōsen. Vlogo slednje v japonskem imperialnem imaginariju je moč primerjati s tisto Indije v britanskem oziroma Sibirije v ruskem. Že leta 1876 so japonske imperialne elite Koreji vsilile podpis sporazuma o odprtju njenih pristanišč.⁴⁵ Kljub temu je bil japonski odnos do Korejcev vse do kolapsa japonskega imperija leta 1945 izrazito ambivalenten. Politični in intelektualni diskurzi v metropoli so Korejce predstavljali kot kulturno sorodne, a so si hkrati močno prizadevali za njihovo kulturno, religiozno asimilacijo.⁴⁶ Podobno kot v ostalih kolonijah so japonski kolonialni uradniki tudi v Koreji spodbujali gradnjo šintoističnih svetišč in goram pogosto dodajali ime Fuji.⁴⁷ Kolonizirani Korejci so bili primorani v japonizacijo priimkov, čemur so se močno upirali.⁴⁸ Večina ima namreč moč odločanja, kdaj ima manjšina – koncept manjšine se v antropologiji nanaša na politično podrejenost in ne označuje števila članov neke etnije – pravico ohraniti svoje specifičnosti in kdaj ne.⁴⁹

Karlinova je Korejski polotok obiskala, ko je bil le-ta torej že več kot desetletje »pod japonskim 'varstvom'«,⁵⁰ Korejske študente, s katerimi je potovala skupaj na vlaku, je opisala sledeče: »So visokorasli, veliko bolj rjavi kakor Japonci in imajo blage, zasanjane in izrazito otožne oči – oči zatiranih narodov.«⁵¹ Karlinova je torej sočustvovala s podjarmljenimi Korejci, a imperij zanj očitno ni bil nujno nekaj slabega, če je le »ubogim divjakom« prinesel »kulturne in materialne dobrine civilizacije.«⁵² Božena Orožen poudarja, da je imela Karlinova tri domovine, in sicer Evropo, Avstro-Ogrsko in Kraljevino SHS.⁵³ Za nas je najzanimivejša njena pripadnost kontingvitnemu imperiju, saj je Karlinova nedvomno imela avstro-ogrsko imperialne *Kulturbrille*.⁵⁴ Za Baskarja so imperialni konteksti tisti, ki determinirajo potovalne in potopisne prakse: »Pripadnost potopiscev multinacionalnim imperijem in njihova vpetost v različne imperialne kontekste pomembno oblikujeta njihovo subjektivnost, vplivata na njihove temelje podmene o 'drugem', na specifično njihove percepcije, na njihove potovalne navade, itn. Takšno subjektivnost lahko poimenujemo imperialni stil – in jo s tem razlikujemo od etničnega stila. /.../ Perspektiva imperialnega stila ne zanika nujno obstoja etničnega stila, vendar gradi na podmeni, da imperialni okvir oblikuje subjektivnost in habitus veliko bolj, kot to dopušča nacionalistični pogled.«⁵⁵

Korejci so se japonski kolonizaciji večinoma – še Karlinova je zapisala, da si je kraljevo palačo ogledala v spremstvu korejskih oficirjev – upirali, a vse do leta 1945 neuspešno.⁵⁶ Že leta 1919 so sicer organizirali množične proteste proti japonski nadvladi, vendar je njihovo »pomlad naroda« japonska cesarska vojska zadušila.⁵⁷ Kljub temu japonski imperij ni povzročal zgolj prelivanja krvi, kot danes radi prikazujejo korejski nacionalistični zgodovinarji. Spodbujal je tudi ekonomski napredek – japonske imperialne strategije so v nasprotju s tistimi rivalskih ali zavezniških imperijev spodbujale

⁴² Prav tam, str. 28.

⁴³ Karlin, Samotno potovanje, str. 321.

⁴⁴ Howe, *Empire – A Very Short Introduction*, str. 87–88.

⁴⁵ Beasley, *Japanese Imperialism 1894–1945*, str. 18, 43–44.

⁴⁶ Karlinova zapiše, da so v Parku pagod zadnja tri nadstropja pagod postavljena ob njih, saj da so jih želeli japonski kolonialni uradniki nekoč odpeljati, a jim namera ni uspela (Karlin, *Popotne skice*, str. 107). Še nekaj bode v oči. Čeprav del istega imperija, so administrativne meje ostale (Karlin, *Samotno potovanje*, str. 271).

⁴⁷ Befu, *Hegemony of Homogeneity*, str. 24.

⁴⁸ Oguma, *A Genealogy of »Japanese« Self-images*, str. 335.

⁴⁹ Eriksen, *Ethnicity and Nationalism*, str. 330.

⁵⁰ Karlin, *Popotne skice*, str. 105.

⁵¹ Prav tam, str. 103 (poudarek dodan).

⁵² Prav tam, str. 105.

⁵³ Orožen, *Dom, domovina in jezik*, str. 155–156.

⁵⁴ Avstro-Ogrska je bila imperij brez prekomorskih kolonij. Pogosto je deležna očitkov o svoji negostoljubnosti do narodov, ki jih je vključevala, a obstajajo tudi nasprotna mnenja. Tako Baskar zapiše, da »/.../ nekdanji habsburški narodi zmotno mislijo, da je bila habsburška monarhija, »ječa narodov«, sovražna do kultur in jezikov narodnih skupin, ki so jo sestavljale. V resnici pa so bile etična, jezikovna in kulturna identiteta v habsburški monarhiji cenjene, njihovo izražanje pa se je spodbujalo, saj je bil slavilni diskurz o tej raznolikosti izjemno pomembna sestavina ideologije, ki je monarhiji dajala legitimnost.« (Baskar, *Austronostalgia and Yugonostalgia in the Western Balkans*, str. 51)

⁵⁵ Baskar, *Načini potovanja in orientalistično potopisje v avstro-ogrski provinci*, str. 29.

⁵⁶ Karlin, *Popotne skice*, str. 107.

⁵⁷ Seth, *A Concise History of Modern Korea*, str. 46–48.

razvoj težke industrije v svojih kolonijah⁵⁸ – in družbene spremembe. Omogočeno je bilo šolanje deklic, ženske posledično niso bile več obsojene le na vlogo Hestij kot nekoč.⁵⁹ Karlinova tako ugotavlja, da je bila »menjava oblasti verjetno prava sreča«,⁶⁰ s čimer se strinja ameriška antropologinja Soh, saj so imele nekatere ženske v kolonialni Koreji s pojavom kapitalistične družbene ureditve končno priložnost zapustiti dom, »da bi ubezale družinskemu nasilju, hudi revščini, družinskim zdraham ali dogovorjenim porokam«.⁶¹

Na svoji poti po azijski celini se je Karlinova nekaj dni mudila tudi v Mandžuriji, in sicer v Mukdenu ter v Dairenu, današnjem Dalianu.⁶² Slednji je bil glavno пристanišče Mandžurije in je pripadal Kitajski, »a Port Arthur in Dairen je morala odstopiti Japonski«.⁶³ Mandžurija je bila gospodarsko izjemno pomemben del japonskega imperija, saj je zagotavljala surovine za njegovo industrijo v kolonialni metropoli. Japonski imperialne elite so kasneje preferirale razvoj orožarske, avtomobilске, letalske in železniške industrije kar v sami Mandžuriji; do konca vojne so japonske investicije v tej koloniji presegle 10.000 milijonov jenov, kar je po menjalniškem tečaju iz leta 1941 pomenilo 2500 milijonov dolarjev.⁶⁴

Življenje v kolonialni metropoli

Karlinova je dobro leto dni, in sicer med junijem 1922 in julijem 1923, na Japonskem preživela v obdobju, dandanes poznanem pod imenom taishō. Omenjeni čas med letoma 1912 in 1926 je v zgodovinospisju često prikazan kot čas ekonomskega razcveta in politične demokracije.

Med svojim bivanjem na Japonskem je opazila, da so japonske ženske precej inferiorne v primerjavi z moškimi, kar je povzela v misli: »Ženska tod nič ne velja.«⁶⁵ Ideologija močeve večplastne superiornosti do ženske je bila zaobjeta v motu »otoko wa soto, onna wa uchi« (kar lahko malo hudomušno prevedemo kot »žena naj bo doma«), ki je po mnenju poljske antropologinje Cwiertkove začel izgubljati svojo veljavo šele nedavno. Žena je bila tako od začetka obdobja meiji (1868–1912) obsojena na *Kinder, Küche, Kirche*. Neegalitarni odnosi med spoloma pa tudi na Japonskem niso veljali od pamtveka.

V obdobju tokugawa (1603–1868) je namreč še veljalo, da moški pomagajo ženam pri vzgoji otrok, nakupih in gospodinjstkih opravilih.⁶⁶ V zadnjih letih 19. stoletja in vse do konca druge svetovne vojne so si uradniki ministrstva za šolstvo želeli uveljaviti državno ideologijo, ki je ženskam zapovedovala, da morajo biti »dobre žene, pametne matere« (»ryōsai kenbo«).⁶⁷ Zatorej ni posebej presenetljivo, da je Karlinova poročene Japonke označila za »delavno kljuse in plemensko žival«.⁶⁸

Seveda niso vse ženske privolile v vlogo gospodinje in tudi Karlinova poroča o gospe M., ki se je po šestih letih zakona ločila od svojega japonskega soproga.⁶⁹ Ločitve v dvajsetih letih preteklega stoletja niso bile neredek pojav zgolj med člani urbanih elit kolonialne metropole, ampak celo na njeni periferiji – Okinavi,⁷⁰ čeprav so ženske težje dosegle razvezo kot moški.⁷¹ Sodobnih videnj neegalitarnih odnosov med moškimi in ženskami na Japonskem v obdobju taishō potemtakem ne smemo dojemati črno-belo, saj obstaja v vsaki družbi dihonomija med njenimi pravili in praksami. Nasprotno, kot je na primeru svojega sodelavca, sicer hišnika na nemški ambasadi v Tokiu, iskriivo ponazorila že Karlinova,⁷² »utegnejo ženske, četudi so v mnogih družbah prikrajšane za formalno politično moč, uveljavljati precejšnjo mero moči posredno in v okviru doma«.⁷³

Karlinova med opisom svojega obiska Kamakure kara Evropejce zaradi njihove obremenjenosti s fizičnim izgledom in Vzhodu pripiše bolj poduhovljena nagnjenja in rafiniran odnos do umetnosti.⁷⁴ Danes vemo, da je potrebno te zapise o duhovnosti Vzhodnjakov brati *cum grano salis*.⁷⁵ Njeni opisi Japonske bi bili zagotovo drugačni, če bi leto dni namesto v Tokiu preživela v moderni Osaki, med »velikimi trgovinami in hitečimi Japonci, ki so že postali nevljudni«.⁷⁶ Začetki 20. stoletja so bili

⁶⁶ Cwiertka, *Modern Japanese*, str. 90.

⁶⁷ Kot ob tem opozarja Unojeva, so se proti takšni percepciji nekatere ženske vedno upirale, zato se omenjena ideologija ni nikoli uspela v celoti uveljaviti (Uno, *The Death of »Good Wife, Wise Mother«?*, str. 294, 302).

⁶⁸ Karlin, *Popotne skice*, str. 81.

⁶⁹ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 228.

⁷⁰ Ito, *The »Modern Girl« Question in the Periphery of Empire*, str. 249.

⁷¹ Uno, *The Death of »Good Wife, Wise Mother«?*, str. 299.

⁷² Karlin, *Popotne skice*, str. 252.

⁷³ Eriksen, *Majhni kraji*, str. 154, glej tudi str. 160.

⁷⁴ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 233, 251.

⁷⁵ Da je japonske politične elite še kako zanimalo fizično telo prebivalcev imperija – v duhu ideje, da so lahko zgolj fizično močni vojaki dobri bojevniki –, dokazuje ustanovitev Imperialnega vladnega inštituta za prehrano leta 1921 (Cwiertka, *Modern Japanese*, str. 121).

⁷⁶ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 271.

Seveda to ne implicira, da je bil takratni Tokio periferija, saj je predstavljal politično, gospodarsko in intelektualno središče japonskega kolonialnega imperija – njegova populacija je v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja že presežala 2 milijona (Ito, *The*

⁵⁸ Soh, *The Comfort Women*, str. 13.

⁵⁹ »Dandanes si ženske ne zastirajo obrazov in imajo več svobode.« (Karlin, *Popotne skice*, str. 109)

⁶⁰ Prav tam, str. 105.

⁶¹ Soh, *The Comfort Women*, str. 2.

⁶² Karlin, *Popotne skice*, str. 280, 314.

⁶³ Prav tam, str. 314.

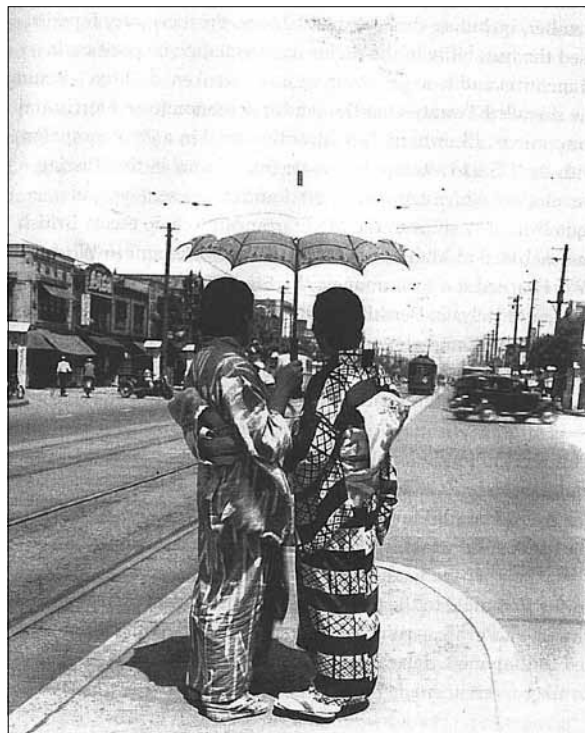
⁶⁴ Beasley, *Japanese Imperialism 1894–1945*, str. 123, 213–214.

⁶⁵ Karlin, *Popotne skice*, str. 76.

priča vzponu veleblagovnic, ki so začele obvladovati »trgovsko, arhitekturno in kulturno krajino japonskih mest«. ⁷⁷ Mesta so preplavili nad evropsko modo navdušene Japonke in gizdalinski Japonci, saj tudi Karlinova piše o »Japoncih, ki nosijo zahodnjaško obuvalo« in evropska oblačila. ⁷⁸ Pojavil se je srednji družbeni razred, katerega tipične predstavnice so bile prve *office ladies*, pendantke *salarimanov*. Le-te so povečini opravljale slabo plačana dela, a so bile v popularni kulturi orisane kot »ikone modernega življenja: vpadljive in urejene po zadnji modi, z izdelki in modnimi muhami potopljene v svet potrošništva, pogosto so veljale za moralno liberalne, svojim strankam so skupaj z zahodnjaškimi oblačili prodajale poljubčke. To so bile *moga* ali *modan gaaru* (moderna dekleta)«. ⁷⁹ Povečana gospodarska rast imperija zaradi prve svetovne vojne je pozitivno vplivala na finančne prihodke predvsem urbanih gospodinjstev. Višji življenjski standard je potem ljudem omogočil, da so del prihodkov namenili za razkazovalno potrošnjo.

Karlinova je v svojih itinerarijih pisala tudi o hrani, ki jo je jedla na poti. Tako je ob prihodu v Yokohamo skupaj z Rusi obedovala »curry z rižem«. ⁸⁰ Japonska je bila takrat že dodobra seznanjena z evropsko, tudi kitajsko, kulinariko. Sprva je med bivanjem v Tokiu bolj živovarila, zato so bili njeni obroki skromni. Zajtrkovala je košček kruha, kosilo so sestavljali sojini zvitki, večerjo pa breskve. ⁸¹ Le nekaj strani kasneje pa napiše nekaj, kar podre naše stereotipne predstave o japonski kulinariki: »Rade volje bi si privoščila vsak dan nekaj riža, juho ali nekaj zelenjave, vendar teh stvari nisem mogla dobiti.« ⁸² V dvajsetih letih minulega stoletja beli riž zaradi svoje ekskluzivnosti – povezane z njegovo ceno – še zdaleč ni bil glavna jed v japonskih gospodinjstvih. Japonske kuharske navade tistega časa Cwiertka opiše takole: »Kljub rastočemu življenjskemu standardu ob koncu 19. in začetku 20. stoletja je bila prehrana kmetov še vedno daleč pod mestnim standardom. *Katemashi*, jed iz riža, prosa in ječmena, skuhana z nasekljano redkvijo, in *hagate*, ki je namesto redkvinega korena vsebovala liste, sta bili še v 20. in 30. letih 20. stoletja stalnica v mnogih podeželskih gospodinjstvih. ⁸³

Karlinova je bila sicer prava poliglotka, a žal med jeziki, ki jih je suvereno obvladala, ne najdemo japon-

Modernost na razpotju, (Goto-Jones, *Modern Japan*, str. 73)

ščine. Trnovčeva sicer omeni, da se je v Londonu učila japonsko, a da je ob prihodu znala le dve besedi, in sicer »prosim in oprostite«. ⁸⁴ Njeno znanje jezika je ostalo na ravni vljudnostnih fraz, čeprav se pohvali z zadovoljivim sporazumevanjem s sopotniki na tramvaju. ⁸⁵ Neznanje japonskega jezika jo je občasno spravljalo v zagato, še posebej travmatični so bili zanj obiski pošte za tujce, čeprav so uslužbenci bolje govorili angleško kot ona japonsko. ⁸⁶ V opisu ponovnega srečanja z gospodom Nobujijem, tokrat v Tokiu, je moč najti tudi tole lamentacijo: »Govoril je jezik dežele, jaz pa ne«. ⁸⁷ Vse to pa ji ni preprečevalo druženja z domačini, s katerimi se je verjetno sporazumevala v nemščini, angleščini oziroma francoščini, jezikih torej, ki jih je tudi poučevala. ⁸⁸ Na splošno je bila raven znanja angleškega jezika na Japonskem v zgodnjem obdobju taishō zadovoljliva, sodi Clarke, saj je bila tretjina kurikuluma v nižji srednji šoli posvečena učenju angleščine, ⁸⁹ a se z omenjeno trditvijo Karlinova verjetno ne bi strinjala. ⁹⁰

»Modern Girl« *Question in the Periphery of Empire*, str. 240). Le Karlinova je že med pisanjem potpisov verjetno imela v mislih svojo bralsko publiko, ki je v njih večinoma iskala potrditev svojih stereotipnih zamišljanj »oddaljenih svetov«.

⁷⁷ Cwiertka, *Modern Japanese*, str. 50.

⁷⁸ Karlin, *Popotne skice*, str. 74; Karlin, *Samotno potovanje*, str. 245.

⁷⁹ Goto-Jones, *Modern Japan*, str. 71.

⁸⁰ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 225.

⁸¹ Prav tam, str. 230.

⁸² Prav tam, str. 245.

⁸³ Cwiertka, *Modern Japanese*, str. 67.

⁸⁴ Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 21, 33.

⁸⁵ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 335; Karlin, *Popotne skice*, str. 78. Njeno pomanjkljivo znanje jezika odkriva zapis, da vsaka japonska ladja pripada združenju »maru« (Karlin, *Samotno potovanje*, str. 312). Japonske ladje pogosto nosijo pripono maru, ki v japonščini pomeni krog. S tem poimenovanjem naj bi izražali željo po varni vrnitvi ladje v pristan.

⁸⁶ Karlin, *Popotne skice*, str. 77.

⁸⁷ Po Jezernik, Alma M. Karlin, državljanka sveta, str. 24.

⁸⁸ Karlin, *Popotne skice*, str. 79; *Samotno potovanje*, str. 243.

⁸⁹ Clarke, *Language*, str. 72.

⁹⁰ Karlin, *Popotne skice*, str. 78–79.

Karlinova intenzivnemu druženju z domačini navkljub ni verjela, da ji je uspelo razodeti vse skrivnosti »japonske duše«. ⁹¹ Čemu takšna negativna samoobtožba, nam ni znano. Ni nemogoče, da so pisateljčini japonski sogovorniki v pogovorih z njo neposredno ali med vrsticami omenjali njeno nezmožnost do popolnosti spoznati njihovo kulturo. Antropolog Harumi Befu vzvišen odnos Japoncev do tujcev, zbledel ni vse do danes, pojasnuje sledeče: »Pojem edinstvenosti pogosto spremlja prepričanje, da Ne Japonci teh posebnosti ne morejo razumeti ali v celoti doumeti. Za doumetje teh posebnosti naj bi bil potreben ne razumski ali logičen, ampak intuitiven vpogled v japonsko kulturo, ki ga imajo lahko le domačini. Tujci zato veljajo za nezmožne razumeti bistvo japonske kulture.« ⁹²

Zakaj je potemtakem japonska izkušnja na Karlinovi pustila tako močan pečat? Nad deželo se je navdušila med svojim bivanjem v Londonu, ko je naključno srečanje z že zgoraj omenjenim Japoncem Nobujijem G. spodbudilo njeno zanimanje za celotno Azijo. ⁹³ Od njega naj bi Karlinova izvedela ogromno o njegovi domovini. ⁹⁴ V svoji znatiželjnosti se je še sama že pred odhodom na popotovanje lotila intenzivne priprave nanj, tako Šlibar, ko je »študirala zgodovino, zemljepis, naravoslovje, urila se je v slikanju in sestavljala slovar desetih jezikov, med katerimi je bila tudi slovenščina«. ⁹⁵ Obenem se je na svoja potovanja temeljito pripravljala še z branjem potopisov. ⁹⁶ V maniri predstavnikov evropskih orientalizmov si je podobe obiskanih krajev ustvarila, še preden se je sploh odpravila na pot. ⁹⁷ Očitno je potem Japonska najbolj od vseh destinacij, ki jih je obiskala, ustrezala podobi »daljnih sanjskih svetov, ki sem si jih sama ustvarila«. ⁹⁸

Drznimo si postaviti še dodaten razlog za fascinacijo Alme Karlin nad Japonsko in njenimi prebivalci, ⁹⁹ ko »nobeno drugo ljudstvo ni takšno, kakršno so Japonci«. ¹⁰⁰ Jezernikova poudarja, da je bil takratni nemški veleposlanik na Japonskem Wilhelm Solf (1862–1936) med domačini precej priljubljen, ¹⁰¹ saj je »budil precejšnje zanimanje za Nemčijo«. ¹⁰² Sama Karlinova je zapisala,

da je bila Japonska močno naklonjena Nemčiji, čeprav je morala hkrati loviti ravnotežje v odnosu z Anglijo, ¹⁰³ ki je bila do začetka dvajsetih let preteklega stoletja njena ključna zaveznica. Vendar japonska afiniteta do Nemcev ni bila nekaj novega. Že v obdobju meiji (1868–1912) so se japonske elite pri izgradnji imperija največ zgledovale po nemškem modelu ¹⁰⁴ in tudi kasneje so ga imele v čisljih. ¹⁰⁵ Njihova odločitev niti ni presenetljiva, če vemo, da je bil nemški imperij med letoma 1871 in 1914 superiorna ekonomska sila v Evropi; vojaški uspehi v vojnah med 1866 in 1871 so mu prinesli tudi vojaško slavo. ¹⁰⁶ Dasiravno je le-ta s porazom v prvi svetovni vojni nekoliko zbledela, so »Japonci prej kot vsi ostali narodi priznali, da je Nemčija v vsakem pogledu premočna – tudi v znanju, miselnosti in značaju, kar krepi deželo kot vojno silo –, da bi lahko kdaj propadla«. ¹⁰⁷ Je potemtakem Karlinova »deželo vzhajajočega sonca« sprejela za svojo ne samo zaradi eksistenčne brezskrbnosti, ¹⁰⁸ ampak ker je bil mimikritični Veliki japonski imperij v mnogočem celo pristnejši od originala? »Spali smo v praznih japonskih sobah, ki so bile med seboj ločene le z drsnimi vrati; še enkrat naj omenim – v veliko pohvalo Japoncem – da se tako varno ne bi počutila niti z belci.« ¹⁰⁹

Viri in literatura

Baskar, Bojan: Austronostalgia and Yugonostalgia in the Western Balkans. V: *Europe and its Other – Notes on the Balkans*. Božidar Jezernik, Rajko Muršič in Alenka Bartulović, ur. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007, str. 45–62.

Baskar, Bojan: Načini potovanja in orientalistično potopisje v avstro–ogrske provinci: primer Antona Aškerca. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 48, št. 3/4, str. 24–35.

Beasley, William G.: *Japanese Imperialism 1894–1945*. Oxford: Clarendon Press in New York: Oxford University Press, 1987.

¹⁰³ Prav tam, str. 269.

¹⁰⁴ Lieven, *The Russian Empire and Its Rivals*, str. 8.

Državi družijo tudi poveljna usoda – potem ko nobeni od njiju ni uspelo uresničiti imperialnih načrtov, sta namreč gospodarsko prosperirali po drugi svetovni vojni (Burbank in Cooper: *Empires in World*, str. 11). Ob analizi poveljnega japonskega »gospodarskega čudeža« pogosto spregledamo vlogo vojn v Koreji in Vietnamu pri tem.

¹⁰⁵ »Drugače pa je bila Japonska – gotovo zaradi izkušenj in takta veleposlanika – zelo naklonjena Nemčiji.« (Karlin, *Samotno potovanje*, str. 269) (poudarek dodan)

¹⁰⁶ Lieven, *The Russian Empire and Its Rivals*, str. 179.

¹⁰⁷ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 269.

¹⁰⁸ Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 33; primerjaj Jezernik, Alma M. Karlin, *državljanka sveta*, str. 73.

¹⁰⁹ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 265–266.

⁹¹ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 243–244.

⁹² Befu, *Hegemony of Homogeneity*, str. 67.

⁹³ Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 21, 22.

⁹⁴ Jezernik, Alma M. Karlin, *državljanka sveta*, str. 24.

⁹⁵ Šlibar, Alma M. Karlin – popotnica in zbirateljica, str. 135.

⁹⁶ Glej Trnovec, *Kolumbova hči*, str. 26.

⁹⁷ Said, *Orientalizem – zahodnjaški pogledi na Orient*.

⁹⁸ Karlin, *Samotno potovanje*, str. 266.

⁹⁹ Podobno kot Japonci so bili Karlinovi ljubi le še pripadniki kolonialne metropole imperija, »kjer sonce nikoli ne zaide« – Angleži (glej Orožen, Dom, domovina in jezik, str. 157).

¹⁰⁰ Karlin, *Popotne skice*, str. 112.

¹⁰¹ Jezernik, Alma M. Karlin, *državljanka sveta*, str. 73.

¹⁰² Karlin, *Samotno potovanje*, str. 269.

- Befu, Harumi:** *Hegemony of Homogeneity – An Anthropological Analysis of Nihonjinron*. Melbourne: Trans Pacific Press, 2011.
- Bourdieu, Pierre:** *Praktični čut* (1. knjiga). Ljubljana: Studia humanitatis, 2002.
- Burbank, Jane in Frederick Cooper:** *Empires in World History – Power and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 2010.
- Clarke, Hugh:** Language. V: *The Cambridge Companion to Modern Japanese Culture*. Yoshio Sugimoto (ur.), Cambridge: University Press, 2009, str. 56–75.
- Cooper, Frederick:** *Colonialism in Question – Theory, Knowledge, History*. Berkeley: University of California Press, 2005.
- Culiberg, Luka:** [Intervju na Radio Slovenija], prepis na: <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/aktualno/kronika/kliping/sep%202007/3097139.pdf> (dostopno, 8. 9. 2011).
- Cwiertka, Katarzyna J.:** *Modern Japanese Cuisine – Food, Power and National Identity*. London: Reaktion Books, 2007.
- Eriksen, Thomas Hylland:** *Ethnicity and Nationalism – Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press, 2002.
- Eriksen, Thomas Hylland:** *Majhni kraji, velike teme*. Maribor: Aristej, 2009.
- Goodenough, Ward H.:** Anthropology in the 20th Century and Beyond. V: *American Anthropologist*, 104, št. 2, str. 423–440.
- Goto-Jones, Christopher:** *Modern Japan – A Very Short Introduction*. Oxford in New York: Oxford University Press, 2009.
- Howe, Stephen:** *Empire – A Very Short Introduction*. Oxford in New York: Oxford University Press, 2002.
- Ito, Ruri:** The »Modern Girl« Question in the Periphery of Empire – Colonial Modernity and Mobility among Okinawan Women in the 1920s and 1930s. V: *The Modern Girl Around the World – Consumption, Modernity, and Globalisation*. Alys Eve Weinbaum idr. (ur.), Durham: Duke University Press, 2008, str. 240–262.
- Jezernik, Jerneja:** Alma M. Karlin, državljanka sveta – življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.
- Karlin, Alma M.:** *Popotne skice*. Ljubljana: Kmečki glas, 1997.
- Karlin, Alma M.:** *Samotno potovanje v daljne dežele – tragedija ženske*. Celje: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Kleeman, Faye Yuan:** *Under an Imperial Sun – Japanese Colonial Literature of Taiwan and the South*. Hawai'i: University of Hawai'i Press, 2003.
- Lieven, Dominic:** *The Russian Empire and Its Rivals*. London: Pimlico, 2003.
- Monaghan, John in Just, Peter:** *Socialna in kulturna antropologija – zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina, 2008.
- Oguma, Eiji:** *A Genealogy of »Japanese« Self-images*. Melbourne: Trans Pacific Press, 2002.
- Orožen, Božena:** Dom, domovina in jezik — Alma Karlin – ob 40-letnici smrti svetovne popotnice in pisateljice. V: *Celjski zbornik*, 1990, str. 153–64.
- Pagden, Anthony:** *Peoples and Empires – A Short History of European Migration, Exploration, and Conquest, from Greece to the Present*. New York in Toronto: Modern Library, 2003.
- Pušavec, Marijan:** Ne preveč posrečena izdaja – etnološki spisi Alme Karlin. *Delo*, 52, št. 226, Ljubljana, (29. september) 2010, str. 15.
- Said, Edward W.:** *Orientalizem – zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1996.
- Seth, Michael J.:** *A Concise History of Modern Korea – From the Late Nineteenth Century to the Present*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- Soh, Sarah C.:** *The Comfort Women – Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan*. Chicago: University of Chicago Press, 2008.
- Šlibar, Vladimir:** Alma M. Karlin – popotnica in zbirateljica. V: *Almine meje in margine*. Marija Počivavšek (ur.), Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2009, str. 134–147.
- Šmitek, Zmago:** *Srečevanja z drugačnostjo – slovenska izkustva eksotike*. Radovljica: Didakta, 1995.
- Trnovec, Barbara:** *Kolumbova hči – življenje in delo Alme M. Karlin*. Celje: Pokrajinski muzej, 2011.
- Uno, Kathleen S.:** The Death of »Good Wife, Wise Mother«?. V: *Postwar Japan as History*. Andrew Gordon (ur.), Berkeley: University of California Press, 1993, str. 293–322.
- Watt, Lori:** *When Empire Comes Home – Repatriation and Reintegration in Postwar Japan*. Cambridge (Mass.) in London: Harvard University Press, 2009.

Zusammenfassung

DAS KAISERREICH GROSSJAPAN IN DEN REISEBERICHTEN VON ALMA KARLIN

Von allen Reisenden aus dem Gebiet des heutigen Slowenien, die die Welt zu Beginn des 20. Jahrhunderts bereisten, ist dem breiteren Publikum sicher Alma M. Karlin am geläufigsten – jene Cillierin also, die sich mit mehr Enthusiasmus im Herzen als Geld in der Tasche auf den Weg machte. Ihre Auflehnung gegen die damaligen gesellschaftlichen Normen gebietet immer

noch Respekt, obwohl man hier und da ihre „eurozentrischen“ und „rassistischen“ Anmerkungen über die Einheimischen, denen sie auf ihrer Reise begegnete, bekrittelt. Doch in den zwanziger Jahren des vergangenen Jahrhunderts galten andere gesellschaftliche Regeln als heute.

Von der Vielzahl der Gegenden, die Karlin auf ihrer Weltreise besuchte, machte Japan einen starken positiven Eindruck auf sie. Doch dieses Land war während ihres Aufenthaltes, vom Sommer 1922 bis zum Sommer 1923, nicht das Land, das wir heute kennen. Teil des Kaiserreichs Großjapan waren auch Korea und Taiwan, die Karlin nach einjährigem Aufenthalt in der kolonialen Metropole bereiste. In Taiwan besuchte sie auf eigenen Wunsch auch die Ureinwohner des Stammes Tayal, nach ihren Worten die blutrünstigsten auf der ganzen Insel. Dabei entging ihr leider, dass der „Kannibalismus“ der Kolonialiserten eigentlich ein Konstrukt der japanischen Kolonialbeamten war, die damit ihre Oberherrschaft zu begründen versuchten. Den Stamm der Ainu, dem sie bei ihrem Besuch auf Hokkaido begegnete, bezeichnete sie als faul, äußerte aber auch ihre Sorge um dessen zukünftiges Schicksal.

Der einjährige Aufenthalt in Tokio und der Umgang mit der dortigen intellektuellen und künstlerischen Elite machte einen starken Eindruck auf Karlin, obwohl es ihr – laut ihren eigenen Worten – als Europäerin nicht gegeben war, die „japanische Seele“ als Ganzes zu be-

greifen. Die größten Schwierigkeiten bereiteten ihr ihre mangelhaften Japanischkenntnisse, daher unterhielt sie sich mit ihren Gesprächspartnern wohl hauptsächlich auf Französisch, Deutsch und Englisch – den Sprachen, die sie dort auch unterrichtete.

Die Periode *Taishō* (1912–1926) wird in der Historiographie oft als Zeit der politischen und gesellschaftlichen Freiheit und des ökonomischen Fortschritts gesehen, da der Erste Weltkrieg das Japanische Kaiserreich nicht betroffen hatte. Allerdings kämpfte Japan auf Seite der Entente und konnte mit logistischer Hilfe der Verbündeten beträchtlich wirtschaftlich erstarken. Die blinde japanische Bewunderung für alles Fremde war damals bereits verblasst und die japanischen Siege im Krieg gegen China (1894–5) und später Russland (1904–5) hatten Japan das Selbstbewusstsein zurückgegeben, das nach Unterzeichnung der nicht egalitären Abkommen mit den europäischen Imperien und den USA im 19. Jahrhundert angeschlagen war. Nicht verblasst war hingegen die Begeisterung für alles Deutsche, die noch in die Periode *Meiji* (1868–1912) zurückreichte. Damals war das Deutsche Kaiserreich den japanischen imperialen Eliten ein Vorbild bei der Schaffung ihres Imperiums im Fernen Osten. Hat also Japan Alma Karlin deshalb begeistert, weil das mimikryartige Japanische Kaiserreich „päpstlicher als der Papst“ war?

Schlagwörter: Alma Karlin, Kaiserreich Großjapan, Ureinwohner